

Sl. 1. Ivan Generalić sa slikom *Rogati konj*, 1974., ulje/staklo, 1200 x 1700 mm (vl. Marijana i obitelj Generalić).

Donacija Ivana Generalića iz 1980. godine Muzeju grada Koprivnice

Uz 100. godišnjicu rođenja

HELENA KUŠENIĆ

1. Uvod

Kad govorimo o hrvatskoj umjetnosti 20. stoljeća, jednu od specifičnosti zasigurno predstavlja i naivna umjetnost koja posebnu vrijednost ima za područje Podravine i njezine (šire) okolice s obzirom da upravo ovdje niču neka od najvećih imena ove vrste likovnoga izričaja. Svakako najveće i najpoznatije među njima jest ime hlebinskoga slikarskoga velika Ivana Generalića (1914. – 1992.). O njegovim je počecima i cjelokupnom radu već puno toga rečeno, stoga se ovaj rad okreće radovima koje čuva Muzej grada Koprivnice, točnije Zbirka naivne umjetnosti. Pod okriljem Donacije Ivana Generalića skupljeno je 30-ak radova od kojih je većina zaista donirana, a manji je dio otkupljen. Po želji i inicijativi autora, za Generalićeve je slike u Galeriji naivne umjetnosti u Hlebinama dograđen aneks prema projektu Miroslava Begovića koji je projektirao i izgled same Galerije (otvorena 1968. godine). Pritom se posebna pažnja poklanjala usklađivanju formata, materijala s postojećom građevinom (krovna konstrukcija identična je u oba prostora, zadržani su zidovi s vidljivom fasadnom opekam, a podjednaka pažnja poklonjena je i prilikom odabira podnih obloga i prozorskih otvora). Aneks, u kojemu su i sada svi

radovi kontinuirano dostupni zainteresiranoj javnosti kao dio stalnoga izložbenog postava, svečano je otvoren za posjetitelje 14. prosinca 1985. godine.¹

Simbolično, na početku postava dočekuje nas *Autoportret* (1953.) ozbiljnog lica, intenzivnog kromatski kontrastnog kolorita s bregovitim pejzažom blagih, pastelnih, zelenkasto-plavih tonova u pozadini. Kroz ovu malu Donaciju može se donekle pratiti slikarski razvoj velikog majstora. Iako radovi iz njegove prve ozbiljnije „zemljaške“ faze nedostaju, tipični motivi sela, seoskog života, poslova, običaja i zabave prepoznatljivi su na crtežima koji posjetitelja uvode u ovaj dio postava. Upravo crtežima Ivan Generalić započinje svoj razvojni put u slikarskom i izlagačkom dijelu. Mada izloženi crteži po kvaliteti ne spadaju u vrhunce njegovih crtačkih izdanja, ovi tuševi na papiru dobro ilustriraju „osnovne postulate“ umjetnikova izraza poput jasne, čvrste i čiste konture (Šuster, 1945.), stilizacije, ritmizacije (*Ples*, 1970.), plošnosti i simplifikacije te redukcije motiva na bitno.

¹ RIČKO, Oka: *Otvorenje muzejske zbirke Ivan Generalić.* // Muzejski vjesnik: Glasilo Muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske 9, 1986., 43.

2. Donacija 1980. godine

Najveći dio postava čine slike, ulja na staklu, donirane 1980. godine. Riječ je o radovima monumentalnih dimenzija karakterističnih upravo za tzv. posljednju fazu Generalićeva stvaralaštva unutar koje nastaju (sredinom 1970-ih godina). Posebnu pažnju svakog promatrača privlači triptih iz 1973. godine *Sneg pada* u čijem je središtu nesvakidašnji prikaz raspetog Krista koji je ovdje stariji čovjek, sijede kose i brkova ozbiljnog izraza lica, bez tragova boli, iako mu je cijelo tijelo probodeno čavlima, a ruke su mu slomljene. Slijeva mu prilazi ženski lik prikazan u profilu, dok zdesna kompoziciju zatvara ogoljelo drvo. Kompoziciju, usmjerenu prema središnjem dijelu triptiha koji je u pozadini raščlanjen prikazom sela te s naznakama pejzaža u daljini, koloristički dinamiziraju svinje raznih boja te intenzivno žuto nebo. Posjetiteljima najatraktivnija svakako je slika *Krave pod Ajfelovim tornjem* (1972.), poznata i pod nazivom *Moj Pariz* obzirom da se radi o (dorađenoj) varijanti slike istog naziva iz 1957. godine nastale nakon uspješne pariške izložbe 1953. godine. S Eiffelovim tornjem, kojim je središte kompozicije pomaknuto blago udesno, a s kojeg kukurike pijetao, ispred mnoštva koloristički razigranih krava i selom u pozadini te seljakom u lijevom kutu podbočenim na štap koji pazi svoje blago, odjeven u pokrpane hlače, ogrnut plaštom, a na glavi mu fini šešir, a brkovi lijepo „gospodski“ uređeni – Ivan Generalić maštovito se poigrao spojem urbanih detalja i simbola s prepoznatljivim ruralnim motivima i pejzažom u pozadini.

Kako bilježi povijest umjetnosti, 1950-ih godina počinje uzlazna putanja popularnosti naivne umjetnosti koja će svoje vrhunce doživjeti 1970-ih i 1980-ih godina. Vrijeme je to otvaranja zagrebačke Galerije primitivne umjetnosti u Čirilometodskoj ulici 3 u Zagrebu (kao fizički odvojene galerije koja je od 1956. godine djelovala u sklopu ondašnjih Galerija grada Zagreba), a danas krovne institucije ovoga miljea – Hrvatskoga muzeja naivne umjetnosti. U samim počecima, brigu o sakupljanju likovnih djela, ali i održavanju i stvaranju kontakata s umjetnicima, vodio je ondašnji kustos Dimitrije Bašičević – Mangelos. Mangelos je kompleksna i posebno zanimljiva ličnost s obzirom da je istovremeno s obje strane:

na strani umjetnika, ali i kritičara. Bio je zgovornik apstrakcije, ali i figuracije. S naivnim je slikarima stvorio poseban mentorski odnos – naravno, nije ih izravno podučavao, već im je kroz razgovore i sugestije otvarao neki novi svijet koji su oni oblikovali prema vlastitim nahođenjima i afinitetima. U Ivanu Generaliću tako je ohrabrena njegova već otprije postojeća težnja prema simboličnom, fantastičnom i irealnom – bilo u motivici, koloritu ili proporcijama – koja ovom podrškom dobiva puni zamah. Jedno od poznatijih djela ovog „usmjerenja“ svakako su *Krave u šumi* (1973.) – šarenilo triju krava u središtu kompozicije poduprto je svijetlom paletom u prepoznatljivim „koraljnim ili čipkastim“² šumama – razvedenih krošanja do detalja razrađenih mnoštvom vitičastih grančica. Isti motiv (iako u manjoj mjeri razveden) javlja se i u *Raspetom pevcu* (1976.) grupiran u nekoliko manjih kružnih cjelina, razasutih prostorom slike koju upotpunjuje raspeti, predimenzionirani, bogato kolorirani pomalo nadrealistički pevec. Djelo koje najbolje reprezentira utjecaj i razmišljanja Mangelosa su Štuce (1974.) – djelo atipično za dotadašnju praksu naivne umjetnosti karakterizira minimalizam boja i izražajnih sredstava. U donjoj trećini slike u središtu kompozicije smješteni su čupovi raznih oblika na pozadini zelenkastih tonova koji u ostatku slike prelaze u beskrajno plavetnilo – prikaz koji vodi prema potpunoj jednostavnosti, odsutnosti elemenata što dovodi do krajnje pročišćenosti i jasnoće slikarskog izričaja.

3. Spoj crtačkih i slikarskih vještina

„Crtežom se najsnažnije izrazi lik čovjeka. Ja mislim da je bitan crtež, jer on daje formu slici. ... Ako čovjek ne zna crtati i ne zna složiti kompoziciju, jasno je da ne zna ni slikati.“³ Važnost crteža potvrđuje se kroz variranje istih motiva na kasnijim slikama (varira se primjerice motiv

² Genezu pojašnjava Vladimir Crnković oslanjajući se na Depola: do motiva se došlo mutacijom elementa s crteža *Barutanski jarak* (1932.) Ede Kovačevića, a prema nekim autorima prvi se put u pravom smislu javlja na slici *Kanas* (1933.); Usp. SUMPOR, Svjetlana: *generalić 1930 – 1945*. Zagreb: Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 2010., 38.

³ CRNKOVIĆ, Vladimir: *Ivan Generalić – Crteži*. Zagreb: Centar za kulturu, OOUR Muzej grada Koprivnice, Galerija grada Zagreba, Galerija primitivne umjetnosti, 1984., 42.

Sl. 2. Ivan Generalić, *Bijela baba*, 1976., tuš, ulje/staklo, 1500 x 1230 mm (Muzej grada Koprivnice).

jednog od prvih zapaženijih crteža *Stari Ferko* (1932.) iako je slikana varijanta znatno slabija od crteža. Najzanimljivija su djela u kojima je očit spoj crtačkih i slikarskih vještina. Naime, na nekoliko slika iz 1976. godine (*Radnik*, *Ribič prodaje ribu*) u prvi plan bjelinom i čistoćom izlaze crteži na slikanoj podlozi. Posebno je dojmljiv prikaz *Bijele babe* – varirani crtež *Ciganice* (1937.) koji još jednom potvrđuje crtačku kvalitetu impostacijom mase, čistoćom jasnih linija i ploha koje dovode do izrazito naglašene psihološke karakterizacije lika. Slikani elementi ostaju rudimentarni u motivskoj i kolorističkoj razradi te su svojim smećkastim tonovima u donjoj trećini slike te modrim plavetnilom u službi crtačkih elemenata.

Na crtežu *Fašenjak* (oko 1935.) povorku maskara predvodi čovjek zakrabiljen maskom. Slična maska pojavljuje se na slici *Maska s trubom* (1975.) gdje maska unatoč sivilu i sablasnosti, sadrži notu razigranosti i veselja za razliku od *Maske* (1975.) na kojoj sva pažnja usmjerena upravo i isključivo na masku. Unatoč intenzivnoj žarkoj crvenoj pozadini, pomalo je zastrašujuća, no istovremeno djeluje vrlo moćno te u punini otkriva karakteristike djela 1970-ih godina kada se sve simplificira, svodi na najbitnije u motivu i koloritu, a upravo jednostavnost dovodi do izrazite ekspresivnosti i komunikacije s promatračem izazivajući raznolike reakcije i potičući na razmišljanje. Ovakve karakteristike nisu neobične ako se sagleda vrijeme njihova nastanka, vrijeme u kojem slikar propituje svrhu vlastita života i

sebe samoga. Kako u svojoj studiji o Hlebinskoj školi primjećuje Vladimir Crnković, dugogodišnji kustos i ravnatelj Hrvatskoga muzeja naivne umjetnosti u Zagrebu, to je vrijeme u kojem ga muče egzistencijalni problemi, prolaznost života, osamljenost.⁴ Kroz maske razmatra odnos sebe i Drugoga, sebe oblikovanog kroz život socijalnim, ekonomskim, političkim i društvenim kontekstima i uvjetovanostima, ali i onog Drugog – izvornog sebe – kojeg svi mi taloženjem ranije navedenog kroz život (iz)gubimo.

4. Umjesto zaključka – što i kako dalje?

Radovi Ivana Generalića svakako su najvrijednije blago unutar Zbirke naivne umjetnosti Muzeja grada Koprivnice što za sobom povlači i veliku odgovornost zaduženih za njihovo stanje i uvjete izlaganja. Prilikom posljednjeg pregleda cjelokupne građe Zbirke na nekima radovima uočene su promjene koje je potrebno sanirati. Stoga su na najugroženijoj

Sl. 3. Ivan Generalić, *Smolek*, 1975., ulje/sekurit, 1200 x 1600 mm. Izgled slike po završetku konzervatorsko-restauratorskih radova u Hrvatskom restauratorskom zavodu s voditeljem Odjela za štefelajno slikarstvo zagrebačkog HRZ-a Slobodanom Radićem (HRZ, 2014.).

slici *Smolek* u travnju 2014. godine hitno izvršeni konzervatorsko-restauratorski radovi jer je propadanje slike bilo izrazito progresiv-

4 CRNKOVIĆ, Vladimir: *Umjetnost Hlebinske škole*. Zagreb: Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 2005.

no. Na slici su primijećene promjene u strukturi boje (na planinama) koje su se velikom brzinom, a u relativno kratkom vremenu, širile sve većom površinom slike. Zahvaljujući brzjoj intervenciji Konzervatorskog odjela u Bjelovaru, Ministarstvu kulture te Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu slika je brzo i uspješno restaurirana.⁵ Stručni tim pod vodstvom Magdalene Vlaho (viša konzervatorica-restauratorica tehničarka) ustanovio je kako je na bijelim površinama boja popucala i odvojila se od stakla. Izvršene laboratorijske analize pokazale su kako je do toga došlo najvjerojatnije zbog upotrebe pigmenta *litopona* koji sadrži olovo. Na poleđini stakla je crno platno čiji su končići otklonjeni, a na izvornim česticama slikanog sloja, potom i po rubovima slikanog sloja, napravljeno je testiranje najboljeg konsolidanta. Nakon konsolidacije izvedena je rekonstrukcija slikanog sloja koja je reverzibilna. Na slikani je sloj postavljena beskiselinska prozirna folija, vraćeno je crno platno, a lesonitna ploča zamijenjena je beskiselinskim muzejskim kartonom.⁶ U budućnosti planirana je sustavna preventivna zaštita te nastavak konzervatorsko-restauratorskih radova na predmetima za koje je, ponovnim posjetom Magdalene Vlaho, utvrđeno da su zahvati potrebni kako bi Muzej ispunio jednu od svojih temeljnih zadaća te na pravilan i siguran način očuvao iznimnu vrijednost i bogatstvo likovnoga djela Ivana Generalića za nadolazeće naraštaje.

Literatura

- CRNKOVIĆ, Vladimir: *Ivan Generalić – Crteži*. Zagreb: Centar za kulturu, OOUR Muzej grada Koprivnice, Galerije grada Zagreba, Galerija primitivne umjetnosti, 1984.
- CRNKOVIĆ, Vladimir: *Umjetnost Hlebinske škole*. Zagreb: Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 2005.
- RIČKO, Oka: *Otvorenje muzejske zbirke Ivan Generalić*. // Muzejski vjesnik: Glasilo Muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske 9, 1986., 43.
- SUMPOR, Svjetlana: *generalić 1930 – 1945*. Zagreb: Hrvatski muzej naivne umjetnosti, 2010.

5 Zahvala g. Milanu Pezelju, voditelju Konzervatorskog odjela u Bjelovaru, g. Slobodanu Radiću (voditelju radova) te stručnom timu HRZ-a Zagreb kao i Ministarstvu kulture na brzoj intervenciji i restauraciji slike.

6 Usp. Izvješće o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na slici *Smolek*, Ivana Generalića iz Galerije naivne umjetnosti u Hlebinama, Zagreb, 2014.